

3. Gregorius van Nazianzus

Himne op die heilige Drie-eenheid

Teks

Σὲ τὸν ἄφθιτον μονάρχην
 δὸς ἀνυμνεῖν, δὸς αἰεΐειν,
 τὸν ἄνακτα, τὸν δυνάστην,
 δι' ὃν ὕμνος, δι' ὃν αἶνος,
 5 δι' ὃν ἀγγέλων χορεία,
 δι' ὃν αἰῶνες ἄπαυστοι,
 δι' ὃν ἥλιος προλάμπει,
 δι' ὃν ὁ δρόμος σελήνης,
 10 δι' ὃν ἄστρων μέγα κάλλος,
 δι' ὃν ἄνθρωπος ὁ σεμνὸς
 ἔλαχεν νοεῖν τὸ θεῖον,
 λογικὸν ζῶον ὑπάρχων·
 σὺ γὰρ ἔκτισας τὰ πάντα,
 παρέχων τάξιν ἐκάστω,
 15 συνέχων τε τῇ προνοίᾳ·
 λόγον εἶπας, πέλεν ἔργον
 ὁ λόγος σοῦ, θεὸς υἱός·
 ὁμοούσιος γὰρ ἐστίν,
 ὁμότιμός τε τεκόντι,
 20 ὃς ἐφήρμοσεν τὰ πάντα,
 ἵνα πάντων βασιλεύσῃ
 περιλάμβανον δὲ πάντα
 ἅγιον πνεῦμα τὸ θεῖον
 προνοούμενον φυλάσσει.
 25 τριάδα ζῶσαν ἐρῶ σε,
 ἓνα καὶ μόνον μονάρχην,
 φύσιν ἄτρεπτον, ἄναρχον,
 φύσιν οὐσίας ἀφράστου,
 σοφίας νοῦν ἀνέφικτον,
 30 κράτος οὐρανῶν ἄπαυστον,
 ἄτερ ἀρχῆς, ἀπέραντον,
 ἀκατασκόπητον αὐγὴν,

35 ἐφορῶσαν δὲ τὰ πάντα,
βάθος οὐδὲν ἀγνοοῦσαν
ἀπὸ γῆς μέχρις ἀβύσσου.
πάτερ, ἴλεως γενοῦ μοι,
διὰ παντὸς θεραπεύειν
τὸ σέβασμα τοῦτο δός μοι.
40 τὰ δ' ἁμαρτήματα ρύψον,
τὸ συνειδὸς ἐκκαθαίρων
ἀπὸ πάσης κακονοίας,
ἵνα δοξάσω τὸ θεῖον,
ὀσίας χεῖρας ἐπαίρων,
ἵνα Χριστὸν εὐλόγησω,
45 γόνυ κάμπτων ἱκετεύσω,
τότε προσλαβεῖν με δοῦλον,
ὅταν ἔλθῃ βασιλεύσων.
πάτερ, ἴλεως γενοῦ μοι,
ἔλεον καὶ χάριν εὖρω,
50 ὅτι δόξα καὶ χάρις σοι
ἄχρις αἰῶνος ἀμέτρου.

Vertaling

Gee dat ek U, die onsterflike Alleenheerser,
mag lofsing; gee dat ek U mag besing,
(as) die Vors, die Here,
deur wie daar lofsang is, deur wie lofprysing,
5 deur wie daar 'n engelekoor is,
deur wie die oneindige eeue,
deur wie die son skyn,
deur wie die sirkelgang van die maan,
deur wie die sterre se groot prag,
10 deur wie die vrome mens
as sy deel verkry het om oor die Godheid te besin,
omdat hy 'n denkende lewende wese is;
Want U het die heelal geskep,
en aan elkeen sy plek gegee,
15 en U onderhou dit deur U voorsorg.
U het 'n woord gespreek; U Woord het 'n daad geword:

God die Seun;
want Hy is van dieselfde wese
en gelykwaardig met die Vader;
20 Hy wat alles (met Hom) versoen het
sodat Hy oor alles koning kan wees;
en terwyl die goddelike Heilige Gees alles omvat,
bewaar Hy dit
in sy voorsienigheid.
25 'n Lewende Drie-eenheid sal ek U noem,
die een en enigste Alleenheerser,
in wese onveranderlik, sonder oorsprong,
die wese van onuitspreeklike aard,
die denke onbereikbaar vir (menslike) wysheid,
30 die oneindige krag van die hemele,
sonder begin, onbegrens,
die ligglans waarna ons nie kan kyk nie,
maar wat alles raaksien
en wat van geen diepte onbewus is nie,
35 van die aarde tot in die bodemlose put.
Vader, wees my genadig;
gee dat ek altyd
hierdie wonder mag oordink.
Verwyder my sondes,
40 en reinig my gewete
van alle bose gedagtes,
sodat ek die Godheid mag verheerlik
terwyl ek heilige hande ophef;
sodat ek Christus mag prys,
45 mag neerkniel en Hom mag smEEK
om my dan as slaaf te aanvaar
wanneer Hy kom om as koning te heers.
Vader, wees my genadig,
sodat ek barmhartigheid en genade mag vind;
50 want aan U kom toe die heerlikheid en die dank
tot in die onmeetlike ewigheid.

KOMMENTAAR

Agtergrond

Gregorius is gebore in 329/330, in die suid-weste van Kappadosië, die moderne Turkye. Sy moeder Nonna was 'n toegewyde Christen. Danksy haar invloed word sy vader Gregorius 'n bekende figuur in die ortodokse kerk, en later biskop van die klein dorpie Nazianzus in Kappadosië.

Saam met die broers Basilius van Caesarea en Gregorius van Nyssa, staan Gregorius van Nazianzus bekend as een van die drie 'groot Kappadosiese Vaders'. Basilius was eintlik die een na wie Gregorius opgesien het as sy teologiese leermeester.

Gregorius het nie 'n sterk gestel gehad nie, en sou liever 'n stil lewe wou lei, as hy nie telkens as't ware gedwing was om tot die openbare kerklike lewe toe te tree nie. Hy is eerder 'n redenaar en literator, wat telkens in digterlike vorm uitdrukking gee aan sy eie beskouinge en gevoelens - ook dikwels sy eie teleurstelling en bitterheid. Hy ontvang opleiding aan die Skool van Retoriek en Teologie in Caesarea in Palestina, nog later in Alexandrië, en uiteindelik in Athene. In 362 word hy tot priester georden. In 371 word hy teen sy sin deur Basilius tot biskop van die dorpie Sasima georden, as 'n taktiese skuif in die stryd teen Arianisme. Hierdie stap van Basilius het uiteindelik groot spanning en verwydering tussen hom en Gregorius gebring. Na sy ouers se dood dien hy net 'n jaar lank in die plaaslike gemeente. Die bewindoorname deur die ortodokse keiser Theodosius I in Januarie 379 skep egter weer 'n geleentheid om die ortodokse leer teenoor die Arianisme te herbevestig en Gregorius begewe hom opnuut in die openbare kerklike lewe. Hy begin 'n groot veldtog om die Ariane in hulle hartland, Konstantinopel, te beveg. Hy word kandidaat om die episkopaat van die hoofstad, teenoor die Egiptiese kandidaat Maximus. Tydens die Tweede Ekumeniese Konsilie in 381 word hy deur Theodosius georden tot Patriarg van Konstantinopel. Die heftige verdeeldheid wat dit tot gevolg het, laat hom in Junie 381 bedank en terugkeer na sy landgoed naby Nazianzus. Dit was hier, gedurende die laaste ses jaar van sy lewe, dat hy bykans al sy gedigte (ongeveer 400) geskryf het. Hy is in 389/390 oorlede.

Naas 254 kort epigramme, het Gregorius gedigte in verskillende metriese patrone geskryf. Dit word gewoonlik ingedeel in twee boeke, die een bestaande uit dogmatiese en morele teologiese gedigte, die ander uit outobiografiese werke en geleentheidspreke of -toesprake.

Die himne aan die Goddelike Drie-eenheid tel onder sy dogmatiese gedigte. Dit is 'n uiting van sy eie toewyding en geloofsoortuiging, maar moet ook verstaan

word teen die agtergrond van sy stryd teen twee groot ketterse bewegings van sy tyd, naamlik die Arianisme en die sogenaamde Pneumatomachianisme.

Struktuur

1. Strofe-indeling:

Hierdie himne is 'n monostrofiese gedig. Die afbakening van kleiner dele wat die gedagtegang uitlig, kan dus slegs gedoen word op grond van die groepering van sintaktiese eenhede (kyk hiervoor onder 4).

2. Versmaat:

Soos die res van Gregorius se digkuns is hierdie himne ook in kwantitatiewe versmaat geskryf (d w s die metriese patroon berus op die groepering van kort en lang lettergrepe, en nie op klem nie). Elke reël van hierdie himne het 8 lettergrepe. Die hele himne bestaan uit anakreontiese versreëls; dit vertoon 'n reëlmatige afwisseling van die anaklastiese tipe (xx-x-x-- of xx-x-x-x) met die ioniese (xx--xx-- of xx--xx-x). Die afwisseling kom kortliks daarop neer dat die 4e, 5e en 6e lettergreep reël vir reël wissel tussen x-x en -xx. Die enigste afwyking van hierdie reëlmatige patroon kom voor in 7-10 en 16-17.

In 3 is *δυναστην* die voorstel van Boissonade, om die metries onaanvaarbare *δεσπότην* van die MSS te vervang. Dit het geen besondere implikasies vir die interpretasie van die lied nie. In 19 is die lesing *ὁμότιμός τε τεκόντι*, soos voorgestel deur Scheidweiler (1956), verkieslik bo *ὁμότιμος τῷ τεκόντι*, wat op metriese gronde onbevredigend is en boonop nie reg laat geskied aan die hegte sintaktiese en semantiese band tussen 18 en 19 nie.

3. Sintaktiese patrone:

Die kort versreëls van hierdie himne verteenwoordig deurgaans ook kort sintaktiese eenhede: Hoofsaaklik een sintaktiese eenheid (komma) per reël. Van die een-en- vyftig reëls is daar net sewe wat twee kommata bevat. Hiervan is vier parallel gestruktureer met betrekking tot sintaksis en betekenis: 2, 3, 4, en 31. Die twee dele van 27 is semanties parallel, in welke geval ons dan *φύσις* ook by *ἄναρχου* moet veronderstel.

Die uitsondering is 16-17, waar die oorloop van *πέλεν ἔργου/ὁ λόγος σοῦ* na die volgende reël 'n ingewikkelde en treffende patroon tot gevolg het:

- a. Die chiasme nw-ww:ww-nw in 16 beklemtoon die teenstelling *λόγος-ἔργου*.

- b. Die parallelisme λόγος - ἔργον : λόγος - υἱός bind 16 en 17 stilisties aan mekaar en suggereer 'n verband tussen ἔργον en υἱός
- c. Juis die feit dat 16b nie 'n volledige komma is nie, maar eers in 17a voltooi word, vestig die aandag op ó λόγος σοῦ.
- d. Die toevoeging van υἱός by λόγος weerspreek die teenstelling λόγος-ἔργον deur aan λόγος Christologiese inhoud te gee.
- e. Ook die onderbreking van die reëlmatige metriese patroon plaas klem op 17 - kyk opmerkings by 2.
- f. Op grond van al die bogenoemde word 16-17 'n fokuspunt in die himne.

4. Indeling:

Die himne kan soos volg tematies ingedeel word:

- a. Aanhef: 'n gebed (1-3)
- b. Redes om God te loof (4-12)
- c. God as Skepper en as Verwekker van God die Seun (13-17)
- d. Goddelikheid van Christus (18-21)
- e. Die Heilige Gees (22-24)
- f. Die Drie-enige God (25-35)
- g. Gebed om genade (36-49)
- h. Slotdoksologie (50-51)

Die onderskeie dele word hier vervolgens puntsgewys bespreek.

- a. Die aanhef van die himne is 'n gebed om die gawe van lofprijsing; volgens Smolak (1972) 'n *Inspirationsbitte*. Reëls 1 tot 3 vorm 'n chiasiese patroon:

μονάρχην - δὸς ἀνυμνεῖν
δὸς αἰδεῖν - ἄνακτα, δυνάστην

- b. Dan volg 'n aantal uitbreidings ingelei deur δι' ὃν (vgl Rom 11: 36) - 'n tipies himniese formule, waardeur God as die oorsprong van alle dinge besing word. Hierdie uitbreiding verskaf 'n lys van redes waarom God geprys moet word. Vanuit 'n stilistiese oogpunt kan opgemerk word dat die frase δι' ὃν 8 maal herhaal word; maar die digter verkry afwisseling binne hierdie herhaling deurdat die eerste reël twee sinonieme bevat (sintakties parallel gerangskik), die tweede 'n kwalifiserende naamwoord in die genitief (ἀγγέλων), die derde 'n attributiewe adjektief, en die vierde 'n werkwoord anders as die

veronderstelde koppelwerkwoord in die eerste drie. Dan volg daar weer 'n frase met 'n genitief-omskrywing, een met 'n attributiewe adjektief plus 'n genitief, en ten slotte 'n sin waarvan die onderwerp uitgebrei word deur sowel 'n attributiewe adjektief (σεμνός) as 'n partisipium-frase (λογικὸν ζῶον ὑπάρχων). Tematies is hierdie frases soos volg georden: Lofprysing - engele - αἰῶνες - son, maan, sterre - die mens se vermoë om God te bepeins. Die verwysing na liturgiese elemente vorm dus 'n raam rondom 'n aantal kosmiese elemente - iets wat dikwels in die vroeë Christelike himnes voorkom.

- c. Met σύ... (reël 13) word die persoonlike, biddende stemming van die himne gehandhaaf - vergelyk σὲ in reël 1. God word nou besing as die Skepper wat sy skepping orden en onderhou. Soos uit die voegwoord γὰρ in 13 blyk, is hierdie gedeelte 'n verduideliking of motivering van die δι' ὧν-frases in die vorige deel. In 16-17 word die skeppingsdaad in 'n treffende chiasme beskrywe: λόγον εἶπας : πέλεν ἔργον - maar die onderwerp van πέλεν is ὁ λόγος σου, θεὸς υἱός! Die skepping loop dus uit op die menswording van Christus, wat in die volgende deel besing word.
- d. Christus word beskryf as ὁμοούσιος, ὁμότιμός τε τεκόντι, en as ὃς ἐφήρμοσεν τὰ πάντα. Hierdeur word sy Goddelikheid beklemtoon, en word die motivering verskaf vir die term θεὸς υἱός in 17.
- e. Die werk van die Heilige Gees word beskrywe as περιλάμβανον ... προνοούμενον φυλάσσει. Hierdie terme herinner aan reël 15, waar die Skepper beskryf word as συνέχων .. τῇ προνοίᾳ. Die Goddelikheid van die Heilige Gees, aangedui met die adjektief θεῖον, word dus bevestig deur sy werke.
- f. Vervolgens word die inhoud van die vorige drie gedeeltes saamgevat in Τριάδα ζῶσαν ἐρῶ σε. Hierdie definisie word uitgebrei in reëls 26 tot 35. Die Goddelike τριάς is een, die enigste μονάρχηνη (vgl reël 1; let ook op die alliterasie). Hy is onveranderlik, sonder oorsprong, onbeskryflik, onbegryplik, sonder einde, ens. Die feit dat hierdie beskrywing grammaties negatiewe terme bevat, suggereer juis die mens se onvermoë om God in woorde te beskrywe. In teenstelling hiermee is Hy die lig (ἀύγή) wat alles sien en alles ken.

- g. Die verheerliking van God lei nou weer tot 'n gebed. Hiermee word terugverwys na die begin van die himne. Die genade waarom gebed word, is eerstens die gawe om so 'n aanbiddelelike God te kan dien. Dan word ook gebed om die vergewing van sondes en die reiniging van die bidder se gewete, sodat hy God kan verheerlik, Christus kan loof, en Hom kan smeek om hom as dienskneg te aanvaar. Dan word die gebed om genade (36) verbatim herhaal (48) met die byvoeging ἔλεον καὶ χάριω εὐρω.
- Hierdie herhaling vorm dan 'n raam om die spesifieke dinge waarvoor die digter bid - dinge wat as persoonlike seëninge beskryf kan word, maar wat in diens staan van lofprijsing aan God.
- h. Die slotreëls van die gedig is meer as 'n geykte doksologie. Soos blyk uit die voegwoord ὅτι, verskaf dit die motivering vir die digter se gebed, en daarmee indirek ook vir die hele himne. Die ietwat ongewone bewoording ἄχρισ αἰῶνος ἀμέτρου (51) pas in by die metriese patroon van die gedig.

Interpretasie

In navolging van die MSS gee Migne aan hierdie himne die opskrif "Ὑμνος πρὸς Θεόν. Christ-Paranikas (1963) gee dit egter die opskrif εἰς Χριστόν en Michels (1952) noem dit 'Hymnus an Christus'. 'n Beter titel vir die himne sou egter wees εἰς Τριάδα Θεῶν, want hierin word die drie-enige God besing as die een en enigste Here. Trouens, reeds in 1956 sê Scheidweiler die gedig moet nie die titel *Ad Christum* dra nie, maar wel *Ad Trinitatem*.

Die toon van die gedig is een van persoonlike toewyding en lofprijsing, en is nie ooglopend polemies nie. Tog kom daar 'n aantal terme voor wat duidelik die ortodokse teologie propageer teenoor die Arianisme en die sogenaamde Pneumatomachianisme:

1. Christus word beskryf as θεὸς υἱός, as ὁμοούσιος en as ὃς ἐφήρμοσεν τὰ πάντα. Dit weerspieël die siening van die Christologie van Nicea, naamlik dat die Seun ook God is, een in wese met die Vader, nie geskape nie, maar van ewigheid af verwek. Hierteenoor het die Arianisme geleer dat die Woord die eerste en grootste skepping van God is; wel goddelik, maar in wese ondergeskik aan die Vader. Die minder radikale aanhangers van die Arianisme het die Woord beskou as wel ὁμοιούσιος - soos die Vader - maar nie ὁμοούσιος nie.

2. Die Heilige Gees word pertinent θεῖον - Goddelik - genoem in teenstelling met die siening dat die Heilige Gees nie 'n persoonlike identiteit het nie, en dus ook nie God is nie. Hierdie kettery, wat met die verbanne patriarg Macedonius geassosieer word, is 'n logiese uitvloeisel van die Ariaanse Christologie, en is vanweë sy stryd teen die Gees ook bekend as Pneumatomachianisme.
3. Die beskrywing van die Drie-eenheid as φύσις ἄναρχον en as ἄτερ ἀρχῆς sluit ook by die bogenoemde aan: Die terme is by implikasie ook op Christus van toepassing, en weerspreek die Ariaanse veronderstelling dat daar 'n tyd was toe die Woord nie bestaan het nie.

Literatuurverwysings

- BALDWIN, B 1985. *An anthology of Byzantine poetry*. Amsterdam: Gieben.
- CHRIST, W & PARANIKAS, M (ed) 1963. *Anthologia Graeca Carminum Christianorum*. Hildesheim: Olms.
- MCGUCKIN, J 1986. *Saint Gregory Nazianzen: Selected Poems*. Oxford: SLG Press.
- MICHELS, T 1952. *Mysterien Christi: Frühchristliche Hymnen aus dem Griechischen*. Münster: Westfalen.
- RUPRECHT, K 1950. *Einführung in die griechischen Metrik*. München: Hüber.
- SCHEIDWEILER, F 1956. Zu den Gedichten Gregors von Nazianz bei Cantarella und Soyter. *ByZ* 49, 345-348.
- SMOLAK, K 1972. Interpretatorische Bemerkungen zum Hymnus ΤΠΟΣ ΘΕΟΝ des Gregors von Nazianz, in *Studi classici in onore di Q Cataudella*. Cantania: Fac. di Lett. e Filos.
- TRYPANIS, CA 1981. *Greek Poetry from Homer to Seferis*. London: Faber & Faber.
- VON CAMPENHAUSEN, HF 1955. *Griechische Kirchenväter*. Stuttgart: Kohlhammer.